

The Impact of Afghanistan's Foreign Policy on its Economic Underdevelopment: From the Bonn Conference to the Resurgence of the Islamic EmirateRohollah Eslami¹ | Atiqullah Rahimi² | Ali Ahmad Movahed³

Received Date: 2025/02/01

Accept Date: 2025/07/27

Cite: Eslami, R., Rahimi, A. and Movahed, A. A. (2026). The Impact of Afghanistan's Foreign Policy on its Economic Underdevelopment: From the Bonn Conference to the Resurgence of the Islamic Emirate. *Crisis Studies of the Islamic World*, 12(4), 168-200.

DOI:**Abstract**

*F*ollowing the establishment of a new structure supported by the international community following the extensive upheavals and instability in Afghanistan in 2001, it was expected that the country would move towards modernization and development. However, after twenty years, this expectation was not realized. Afghanistan's underdevelopment has led to increased chaos, lack of rule of law, and dependency. This research aims to examine the impact of Afghanistan's foreign policy on the country's economic underdevelopment from the Bonn Conference to the re-establishment of the Islamic Emirate. The main hypothesis is that the lack of an effective foreign policy doctrine has been the most significant factor in Afghanistan's underdevelopment. This article employs dependency theory as its theoretical framework and utilizes a descriptive-analytical method, referencing library sources to investigate the role of Afghanistan's foreign policy in its economic underdevelopment. The results show that an independent foreign policy and dependency on regional and extra-regional powers have significantly contributed to Afghanistan's underdevelopment.

Keywords: Economic Development, Reconstruction, Afghanistan, Foreign Policy, Underdevelopment, Dependency

¹. Assistant Professor of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad - Mashhad – Iran. eslami.r@um.ac.ir. (Corresponding author).

². Doctoral student of political science at Ferdowsi University of Mashhad and member of the academic staff of Jami University of Herat, Afghanistan. atiqrahimi11@gmail.com

³. Graduated from the Bachelor of Laws and Political Sciences of Jami University of Afghanistan. movahed@gmail.com

1. Introduction and Problem Statement

Following decades of systemic instability and infrastructural devastation, the 2001 Bonn Conference marked a pivotal turning point in Afghanistan's political history. The establishment of a new democratic framework, bolstered by unprecedented international support, fostered expectations that the nation would transition toward modernization and sustainable development. However, despite the influx of billions of dollars in foreign aid and two decades of international engagement, these aspirations remained unfulfilled. The collapse of the Islamic Republic in August 2021 and the subsequent re-establishment of the Islamic Emirate signified the culmination of a failed developmental trajectory.

The core research problem posits that Afghanistan's foreign policy failed to serve as a catalyst for economic self-sufficiency. While foreign policy should ideally function as a strategic instrument to secure national interests and mitigate external vulnerabilities (Ahanger & Mishra, 2023: 1), in the Afghan context, it was primarily utilized for short-term political survival and security crisis management. Consequently, economic development—defined as the qualitative improvement of living standards, per capita income growth, and poverty reduction (Rao, 2003: 29-52)—was consistently marginalized by political and security exigencies.

2. Theoretical Framework

This study utilizes Dependency Theory as its analytical lens. Originally articulated by scholars such as Raúl Prebisch, this theory argues that the underdevelopment of peripheral nations (the South) is a structural by-product of an unequal international system and an over-reliance on core nations (the North) (Oluwadara, 2022: 264). According to this paradigm, "dependency" and "development" are antithetical; authentic, endogenous growth is unattainable as long as a state remains structurally reliant on external powers for its political and economic survival (Sadegh Bat'hayi, 2015: 98-99). In Afghanistan, this manifested as an absolute reliance on foreign grants and the consumption of imported goods at the expense of domestic production.

3. Methodology

The research employs a descriptive-analytical method. Data collection was conducted through library and archival research, synthesizing primary and secondary sources including academic journals, geopolitical treatises, official government documents, and reports from international financial institutions such as the World Bank. The temporal scope of the study spans from the 2001 Bonn Conference to the 2021 fall of Kabul.

4. Findings

4-1 .The Hamid Karzai Era: The Supremacy of Security over Economy

During Karzai's thirteen-year tenure, foreign policy was dominated by "security diplomacy" and the mobilization of international support for counter-terrorism (Jafari, 2017). Economic development was not treated as an independent variable but rather as a secondary function of foreign aid.

Outcome: This resulted in the creation of a "rentier economy" where domestic institutions focused on the distribution of foreign largesse rather than the stimulation of productive sectors.

Structural Corruption: The absence of a coherent, development-oriented foreign policy doctrine allowed aid to be absorbed into patronage networks, hindering infrastructural growth (Atai & Jafari, 2019).

4-2 .The Ashraf Ghani Era: The Shift Toward "Economy-Centric" Diplomacy

President Ashraf Ghani attempted a paradigm shift by introducing an "economy-centric foreign policy," aiming to transform Afghanistan's geopolitical status from a "conflict zone" to a "regional transit hub" (Moshirzadeh & Arefi, 2021). Initiatives such as the construction of the Salma and Kamal Khan dams were integral to this hydro-diplomacy strategy (BBC Persian, 2016).

Regional Obstacles: These policies faced significant pushback from neighbouring states (particularly Iran and Pakistan), who perceived Afghan water management and transit independence as a threat to their own strategic interests (Ebrahimi et al., 2022).

Implementation Failure: Ultimately, the state's extreme security dependence on the United States curtailed its diplomatic manoeuvrability, and the abrupt withdrawal of foreign support led to an immediate systemic economic collapse.

4-3 .The Role of Regional and Global Actors

The findings indicate that Afghan foreign policy became a theatre for the competing interests of great powers and regional neighbours rather than a tool for national development. While Pakistan's strategic depth policy and Iran's concerns over shared water resources influenced domestic stability, the reliance on the U.S.-led coalition turned Afghanistan into a "consumer state" (Azimi & Alizadeh, 2021; Shahin & Sepahvand, 2024).

5. Conclusion

The study concludes that the lack of a coherent and independent foreign policy doctrine was the primary driver of Afghanistan's economic underdevelopment. Over the past two decades, the nation's diplomatic apparatus operated on a "dependency model" rather than a "self-sufficiency model".

Consistent with the research hypothesis, the misalignment of diplomatic strategies and excessive susceptibility to extra-regional interests (specifically the U.S.) prevented the emergence of a resilient economy. Afghanistan failed

to achieve development because it functioned as a market for foreign imports and a recipient of volatile aid, leading to the atrophy of its nascent domestic industries. This research suggests that for any future sustainable development, Afghanistan must transition from "dependent diplomacy" toward a balanced, neutral, and economy-focused foreign policy that prioritizes national production over international geopolitical rent.

تأثیر سیاست خارجی بر توسعه نیافتگی اقتصادی افغانستان از کنفرانس بن تا شکل گیری مجدد امارت اسلامی

روح اله اسلامی^۱ | عتیق اله رحیمی^۲ | علی احمد موحد^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳

استناد: اسلامی، روح اله؛ رحیمی، عتیق اله و موحد، علی احمد. (۱۴۰۴). تأثیر سیاست خارجی بر توسعه نیافتگی اقتصادی افغانستان از کنفرانس بن تا شکل گیری مجدد امارت اسلامی. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱۲(۴)، ۱۶۸-۲۰۰.

DOI:

چکیده

پس از تحولات و نابسامانی‌های گسترده در افغانستان، در سال ۲۰۰۱ با استقرار ساختار جدید مورد حمایت جامعه بین‌المللی، امید می‌رفت که این کشور مسیر نوسازی و توسعه را در پیش گیرد؛ اما با گذشت بیست سال، این امید تحقق نیافت. این پژوهش به دنبال بررسی تأثیر سیاست خارجی افغانستان بر توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور از کنفرانس بن تا شکل‌گیری مجدد امارت اسلامی است. فرضیه اصلی این است که فقدان دکترین سیاست خارجی کارا، مهم‌ترین عامل در توسعه نیافتگی افغانستان بوده است. در این مقاله از نظریه وابستگی به عنوان چارچوب نظری استفاده شده و با روش توصیفی-تحلیلی و استناد به مراجع کتابخانه‌ای نقش سیاست خارجی افغانستان در توسعه نیافتگی اقتصادی بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که سیاست خارجی نامستقل و وابستگی به قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مهم‌ترین عامل توسعه نیافتگی اقتصادی افغانستان بوده است.

واژگان کلیدی: توسعه اقتصادی، نوسازی، افغانستان، سیاست خارجی، توسعه نیافتگی، وابستگی

^۱. استادیار علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول).

eslami.r@um.ac.ir

^۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد و عضو هیات علمی دانشگاه جامی هرات افغانستان.

atiqrahimi11@gmail.com

^۳. فارغ التحصیل مقطع کارشناسی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه جامی افغانستان. movahed@gmail.com

مقدمه

سیاست خارجی یکی از جنبه‌های بارز و حیاتی در حوزه روابط بین‌الملل است. در واقع برای درک و فهم روابط میان دولت‌ها لازم است که ابتدا سیاست خارجی آن‌ها را درک کرد. به طور ساده سیاست خارجی یک ملت، مجموعه‌ای از اصول، تصمیمات و ابزارهایی است که برای دستیابی به اهداف خود در حوزه بین‌المللی اتخاذ می‌کند (Ahanger and Mishra, 2023: 1). از این رو وابستگی اساساً به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر قلمداد می‌شود که پای دولت‌ها را در نظم بین‌المللی می‌کشانند و با به‌کارگیری سیاست خارجی مؤثر در پی رفع آن است (Botah & Kipo-Sunyezi, 2023: 38). به همین سان، توسعه کشور در ابعاد مختلف، یکی از مؤلفه‌های اصلی منافع ملی است که تغییر جوهری در پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه را به همراه دارد و هدف آن بهبود کلیت شرایط زندگی مردم است (زالی، ۱۳۹۶: ۷۶) (Zali, 2017: 76). به صورت خاص توسعه اقتصادی فرآیندی است که به افزایش رفاه مادی و اجتماعی جامعه منجر می‌شود. این مفهوم شامل افزایش درآمد سرانه واقعی، کاهش فقر و نابرابری اقتصادی است (Rao, 2003: 29-52). توسعه اقتصادی یکی از ارکان بنیادی در فرآیند توسعه همه‌جانبه یک کشور به شمار می‌رود. این نوع توسعه نقش محوری در ایجاد زیرساخت‌های لازم برای رشد سایر ابعاد توسعه در بخش‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایفا می‌کند. در واقع توسعه اقتصادی به منزله موتور محرکه‌ای است که سایر ابعاد توسعه را به حرکت واداشته و زمینه‌ساز تحقق توسعه پایدار می‌شود.

از نظر تاریخی سیاست خارجی افغانستان قبل از سال ۲۰۰۱ به چهار دوره مهم تقسیم می‌شود که شامل حکومت‌های پادشاهی، حکومت جمهوری داوود خان، حکومت کمونیستی و حکومت مجاهدین و ظهور طالبان می‌باشد. در این دوره‌ها، دو نوع سیاست خارجی در افغانستان مشاهده می‌شود:

- ۱) سیاست خارجی بی‌طرفانه که در دوره‌ی حکومت‌های پادشاهی به چشم می‌خورد. در این دوره‌ها، افغانستان تلاش می‌کرد تا نقش‌آفرینی بی‌طرفانه و مساوی در روابط بین‌المللی خود را حفظ کند.
- ۲) سیاست خارجی جانبدارانه که به تدریج پس از سقوط حکومت پادشاهی شکل گرفت. این سیاست خارجی با دگرگونی‌ها، کودتاها و جنگ‌های داخلی فراوان همراه بود و افغانستان به عنوان میدان مهمی برای تداخلات خارجی در منطقه شناخته می‌شد (عطایی و جعفری، ۱۳۹۸: ۱۶۵-۱۷۳) (Atai & Jafari, 2019: 165-173). نکته حائز اهمیت در این رویکردها آن است که اتخاذ هر دو نوع جهت‌گیری، برخاسته از اراده مستقل

حکومت‌های افغانستان نبوده، بلکه عمدتاً تحت تأثیر قدرت‌ها و بازیگران خارجی مؤثر بر تحولات سیاسی و اقتصادی این کشور صورت گرفته است.

پس از نشست بن و ایجاد توافق سیاسی و روی کار آمدن حامد کرزی، سیاست خارجی افغانستان وارد مرحله تازه شد؛ اما در این دوره، سیاست خارجی کشور در محور تأمین امنیت و مبارزه با بحران‌های امنیتی و تروریسم می‌چرخید و علی‌رغم سرازیر شدن میلیاردها دلار کمک‌های بین‌المللی، توسعه اقتصادی هرگز در محوریت سیاست خارجی افغانستان قرار نگرفت و ریشه‌های فساد تنومندتر گردیده و در نهایت شرکای بین‌المللی از رسیدن افغانستان به خود کفایی مایوس گردیدند. با این وجود اشرف غنی پس از روی کار آمدن در اولین سخنرانی، خط مشی سیاست خارجی‌اش را «سیاست خارجی اقتصاد محور» عنوان کرد و این چرخش چشمگیر در سیاست خارجی افغانستان محسوب می‌شد (عطایی و جعفری، ۱۳۹۸: ۱۶۵-۱۷۳)، (Atai & Jafari, 2019: 165-173).

سیاست خارجی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی در تعیین سرنوشت اقتصادی کشورها، همواره نقش محوری در روابط بین‌المللی ایفا کرده است. افغانستان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و تجربه‌ای پرفراز و نشیب از تعاملات خارجی در دوره‌های مختلف تاریخی خود داشته است. از کنفرانس بن در سال ۲۰۰۱ تا بازگشت مجدد امارت اسلامی در سال ۲۰۲۱، افغانستان تلاش‌های مختلفی برای بازسازی اقتصادی و سیاسی خود انجام داد؛ اما علی‌رغم کمک‌های بین‌المللی گسترده و تعاملات دیپلماتیک، این کشور هنوز از توسعه‌نیافتگی عمیق اقتصادی رنج می‌برد. درک جایگاه سیاست خارجی این کشور در این ناکامی و دلایلی که منتج به آن شده است، ضرورت پژوهش حاضر را بیش از پیش هویدا می‌سازد. از این رو با توجه به کمبود پژوهش در زمینه تأثیر سیاست خارجی افغانستان در توسعه نیافتگی اقتصادی و با توجه به اهمیت آن برای آینده حیات دستگاه دیپلماسی خارجی این کشور، پژوهش حاضر به تأثیر و جایگاه سیاست خارجی افغانستان در توسعه نیافتگی اقتصادی آن از کنفرانس بن تا شکل‌گیری مجدد امارت اسلامی خواهد پرداخت.

بر این اساس این مقاله در پی پاسخ این پرسش است که مهم‌ترین مؤلفه‌ها و رویکردهای سیاست خارجی افغانستان در دوره زمانی کنفرانس بن تا بازگشت امارت اسلامی و تأثیر آن‌ها بر توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور کدامند؟ فرضیه ارائه شده دال بر این است که به نظر می‌رسد ضعف در تدوین یک دکترین سیاست خارجی کارآمد و ناهماهنگی در رویکردهای دیپلماتیک افغانستان از عوامل اصلی تأثیرگذار بر تداوم توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور طی این دوره بوده

است. این تحقیق تلاش دارد که تأثیرگذاری و نقش سیاست خارجی افغانستان را در توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور از کنفرانس بن تا شکل‌گیری مجدد امارت اسلامی بررسی کند.

۱- ادبیات و پیشینه پژوهش

هرچند تاکنون تحقیقات مشخصی که به‌طور خاص به بررسی تأثیر سیاست خارجی افغانستان بر توسعه‌نیافتگی اقتصادی این کشور پرداخته باشند، انجام نشده است، اما در این راستا می‌توان به چندین مطالعه مرتبط با توسعه و رشد اقتصادی افغانستان در دوره دموکراسی اشاره کرد.

فرهمند (Farhamand, 2021) با تحت مطالعه قرار دادن «رابطه رشد اقتصادی و کمک‌های خارجی در افغانستان بین سال‌های ۱۹۸۶-۲۰۱۸» نشان می‌دهد که کمک‌های رسمی توسعه‌ای در رشد اقتصادی در درازمدت حائز اهمیت بوده و عامل رشد اقتصادی عنوان شده است.

ارسلان (Arsalan, 2019) در تحقیق پایان‌نامه خود در سال ۲۰۱۹ با بررسی این موضوع بین سال‌های ۱۹۷۰-۲۰۱۶ دریافت است که هیچ رابطه‌ای درازمدتی میان کمک‌های خارجی و درآمد سرانه افغانستان وجود ندارد و اتکا به کمک‌های خارجی، رویکرد پایدار و بلندمدتی برای رشد اقتصادی افغانستان نیست.

استانکزی و وانی (Stanekezai and Vani, 2023) در پژوهشی تحت عنوان «کمک‌های خارجی و تأثیر آن بر ساختار اقتصادی افغانستان» دریافت است که کمک‌های آمریکا ساختار اقتصادی در افغانستان را تضعیف نموده و همچنین محاسبات استراتژیک و سیاست‌گذاری افغانستان بیشتر تحت تأثیر شرایط امنیتی منطقه‌ای قرار دارد تا نفوذ آمریکا.

سینائی و یوسف‌زهی (۱۳۹۸)؛ (Sinai and Yousefzahi, 2018) در مقاله تحت عنوان «سنجش وضعیت توسعه اقتصادی افغانستان در عصر دموکراسی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۷» به بررسی توسعه اقتصادی در افغانستان در دوره دموکراسی پرداخته است. نتایج این پژوهش حکایت از آن دارد که شاخص‌های توسعه اقتصادی در این کشور بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۷ تغییر محسوسی نداشته است. شاخص‌های کمی چون تولید ناخالص داخلی و شهرنشینی بهبود یافته است؛ اما شاخص‌های کمی چون تولید افزایش درآمد سرانه، فقرزدایی، توزیع عادلانه ثروت، توسعه انسانی و رشد صنعت رشد چشم‌گیری نداشته است.

رامیار و دیگران (۱۳۹۷)؛ (Ramyar and others, 2018) در پژوهش «نقش کمک‌های خارجی در توسعه اقتصادی-اجتماعی افغانستان» یافته‌اند که رابطه بین متغیر کمک خارجی و متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، امید به زندگی، آموزش، افزایش جمعیت و توسعه

انسانی مثبت بوده و اما بین کمک خارجی و متغیرهای بهبود شرایط امنیتی، کاهش نرخ بیکاری و کاهش تولید مواد مخدر منفی و غیر معنادار بوده است.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که نتایج تحقیقات پیشین با تناقضات قابل توجهی همراه بوده است. با این حال، ضرورت انجام پژوهشی عمیق‌تر و دقیق‌تر در این زمینه همچنان احساس می‌شود. همچنین مرور مطالعات موجود حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی مستقلی که به بررسی تأثیر سیاست خارجی افغانستان بر توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور پرداخته باشد، انجام نشده است.

۲- چارچوب نظری

نظریه وابستگی یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در زمینه توسعه کشورها و ارتباطات بین‌المللی است که توسط راثول پریش مطرح شد. این نظریه در روابط بین‌الملل به تفکیک شمال و جنوب جهان و نیاز کشورهای فقیر به خودکفایی و کنترل بر اقتصاد خود می‌پردازد. شمال شامل کشورهای توسعه یافته است؛ در حالی که جنوب شامل کشورهای بر پایه کشاورزی و وابسته به اقتصاد سنتی است که هنوز زیر سلطه شمال هستند. این نظریه از دهه ۱۹۵۰ توسط پریش مطرح شد. وی استدلال کرد که رشد اقتصادی در کشورهای پیشرفته معمولاً به مشکلات اقتصادی در کشورهای فقیرتر منجر می‌شود. این نظریه تأکید دارد که کشورهای فقیر برای رشد باید به منابع داخلی خود اعتماد کنند و واردات را کاهش دهند (Oluwadara, 2022: 264).

نظریه وابستگی تأکید می‌کند که در نظام بین‌المللی ناعادلانه، کشورهای فقیر به عنوان تأمین‌کننده منابع طبیعی برای کشورهای ثروتمند عمل می‌کنند و در عوض، کالاهای صنعتی با ارزش بالا را وارد می‌کنند که این فرآیند به توسعه ناهمگون بین کشورها منجر می‌شود. بنابراین، نظریه بر این اصل تأکید دارد که کشورهای فقیر باید به سیاست‌هایی برای خودکفایی اقتصادی و کاهش وابستگی به کشورهای ثروتمند بپردازند تا نابرابری‌های بین‌المللی کاهش یابد (Vang-Phu and Dar, 2022). به طور خلاصه این نظریه بر گذاره‌های ذیل تأکید می‌کند:

- ۱) وابستگی به وضعیتی اطلاق می‌شود که از بیرون تحمیل شده باشد.
- ۲) کشورهای فقیر همچون تأمین‌کننده مواد اولیه و منابع طبیعی برای کشورهای ثروتمند عمل می‌کنند و در عوض، کالاهای صنعتی با ارزش بالا را از آن‌ها وارد می‌کنند.
- ۳) اساساً وابستگی و توسعه یافتگی دو امر متضاد و در تقابل است که وجود یکی، دیگری را نفی می‌کند. در یک کلام رسیدن کشورهای جهان سوم به توسعه مستلزم قطع

وابستگی به کشورهای توسعه یافته می‌باشد (صدیق بطحایی، ۱۳۹۴: ۹۸-۹۹) (Sadegh (Bat'hayi, 2015: 98-99).

۳- سیاست خارجی افغانستان در دوره حامد کرزی

حامد کرزی که پیش از نشست بن ۲۰۰۱ چهره‌ای ناشناخته در سیاست افغانستان بود، به‌طور غیرمنتظره به‌عنوان رئیس دولت انتقالی معرفی شد و آغازگر دوره‌ای جدید در تاریخ سیاسی کشور گردید. او پس از دو دوره ریاست موقت، در انتخابات ۱۹ اکتبر ۲۰۰۴ با کسب ۵۰.۴ درصد آرا از میان ۱۷ نامزد و بیش از ۸ میلیون رأی‌دهنده، نخستین رئیس‌جمهور منتخب افغانستان شد. این پیروزی به او فرصتی داد تا پس از دوره مدیریت موقت و انتقالی، حکومت خود را بر اساس قانون اساسی جدید افغانستان که در تاریخ ۱۳ دسامبر تا ۳ ژانویه ۲۰۰۴ در کابل به تصویب رسید، ادامه دهد (جعفری، ۱۳۹۶: ۸۱) (Jafari, 2017: 81). با تشکیل حکومت جدید در افغانستان پس از سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱، این کشور به مرکز توجه جامعه بین‌المللی تبدیل شد و فرصتی برای تقویت روابط با جهان و منطقه به وجود آمد. در این مرحله، سیاست‌گذاری افغانستان (با هدف ایجاد روابط سیاسی و اقتصادی موثر با همسایگان و کاهش مشکلات موجود) به سمت تعامل با کشورهای همسایه و همکاری مبتنی بر حسن همجواری گرایش پیدا کرد. حکومت نوظهور افغانستان به دلیل حمایت آمریکا و متحدانش، از طریق امضاء موافقت‌نامه‌های استراتژیک به سوی سیاست اتحاد و همکاری با کشورهای غربی، به‌ویژه ایالات متحده متمایل شد. سیاست خارجی افغانستان در دوره حامد کرزی، برنامه‌ها و اولویت‌های خود را در سه محور تعامل با همسایگان و منطقه، جامعه کشورهای اسلامی و تعامل با تمامی متحدین در عرصه بین‌المللی ترسیم کرد (غوث، ۲۰۲۱: ۱۰۹) (Ghous, 2021: 109). با این حال، سیاست خارجی دوره حامد کرزی عمدتاً بر دیپلماسی سیاسی و تمرکز بر تأمین امنیت و مبارزه با تروریسم استوار بود؛ در حالی که دیپلماسی اقتصادی جایگاه چندانی نداشت. به‌طور کلی این سیاست را می‌توان به دو مرحله تقسیم کرد: همسویی با غرب در دوره نخست و تلاش برای موازنه منطقه‌ای در دوره دوم ریاست‌جمهوری. در بخش اول، سیاست هم‌سوئی با غرب که به ابتدای دوره حکومت کرزی بر می‌گردد، با چالش‌هایی مواجه شد. حضور طولانی‌مدت آمریکا در افغانستان و نارضایتی برخی کشورهای منطقه از این حضور و هم‌چنان فساد گسترده در نهادهای دولتی باعث شد که این راهبرد مورد سؤال قرار گیرد و وضعیت دشواری برای دولت جدید ایجاد شود (تنزه‌ای، ۲۰۲۰: ۴۹) (Tanzihy, 2020: 49).

در بخش دوم، نگرش حامد کرزی (پس از بازگشت مجدد به قدرت در انتخابات ریاست جمهوری در اگست ۲۰۰۹) نسبت به حضور آمریکا در افغانستان تغییر کرد. در این زمان، وی حضور آمریکا را به عنوان «مداخله آمریکا در امور افغانستان» توصیف می‌کرد و این حضور را به عنوان مانعی برای تداوم حکومت‌داری خود می‌دانست. این تغییر نگرش با دگرگونی در صحنه سیاسی آمریکا، وارد شدن دموکرات‌ها به قدرت و همچنان بروز مشکلات داخلی در افغانستان همراه بود. این مسئله باعث شد تا سیاست خارجی افغانستان به سمت موازنه‌سازی در منطقه و تقویت روابط با قدرت‌های منطقه‌ای مانند روسیه، ایران و هند پیش برود. در این دوره همچنان اقتصاد جایگاهی در سیاست خارجی کشور پیدا نکرد. حکومت نتوانست تولیدات داخلی را توسعه دهد، پروژه‌های زیربنایی درگیر فسادهای گسترده گردید و با کندی و سستی به پیش می‌رفتند (تنزه‌ای، ۲۰۲۰: ۵۱-۵۲) (Tanzihy, 2020: 51-52). با این وجود میلیاردها دلار کمک‌های جامعه جهانی برای بازسازی به افغانستان سرایزیر شد که مدیریت نادرست و فساد گسترده مانع توسعه یافتگی این کشور شد. در هر صورت حامد کرزی بعنوان کلیدی‌ترین فرد در سیاست‌گذاری خارجی افغانستان (که با اثرپذیری حداقلی از دیگر عوامل تأثیرگذار، تصمیم‌گیرنده اول و آخر بود) علی‌رغم عدم برخورداری از توانایی رهبری و خلق دکترین سیاسی و اقتصادی، در جهت‌دهی افکار عمومی در بعد سیاست خارجی استعداد فوق‌العاده‌ای داشت (جعفری، ۱۳۸۶: ۸۴) (Jafari, 2007: 84).

۳-۱- کمک‌های کشورها به افغانستان در دوره حامد کرزی

در طی ۲۰ سال حکومت جمهوری، در دوره حامد کرزی و نیز در دوره اشرف غنی، کمک‌های فراوان بین‌المللی به صورت کمک‌های بشردوستانه، بلاعوض، توسعه‌ای و بازسازی وارد افغانستان شد که ایالات متحده در صدر کمک‌کنندگان قرار داشت.

میزان کمک‌های کشورهای مختلف و سازمان‌های بین‌المللی به افغانستان تا پایان سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که ایالات متحده با ۴۷.۵۲۴ میلیون دلار بیشترین کمک را ارائه کرده است. پس از آن ژاپن (۳.۸۲۱ میلیون دلار) و اتحادیه اروپا (۲.۸۱۶ میلیون دلار) قرار دارند. سازمان‌هایی مانند بانک جهانی (۱.۸۵۲ میلیون دلار) و بانک توسعه آسیایی (۱.۱۲۹ میلیون دلار) نیز از مهم‌ترین کمک‌کنندگان هستند. کشورهایی مانند چین، بلژیک، نیوزلند و پولند در دسته کشورهای با کمک‌های کمتر از ۱۰۰ میلیون دلار قرار می‌گیرند. این کمک‌ها نشان‌دهنده تعهد بین‌المللی به بازسازی و توسعه افغانستان بوده و می‌توانست نقش مهمی در بهبود شرایط این کشور داشته باشند.

جدول ۱- میزان کمک کشورها و سازمان‌های بین‌المللی به افغانستان تا پایان سال ۱۳۹۰ (به

میلیون دلار)

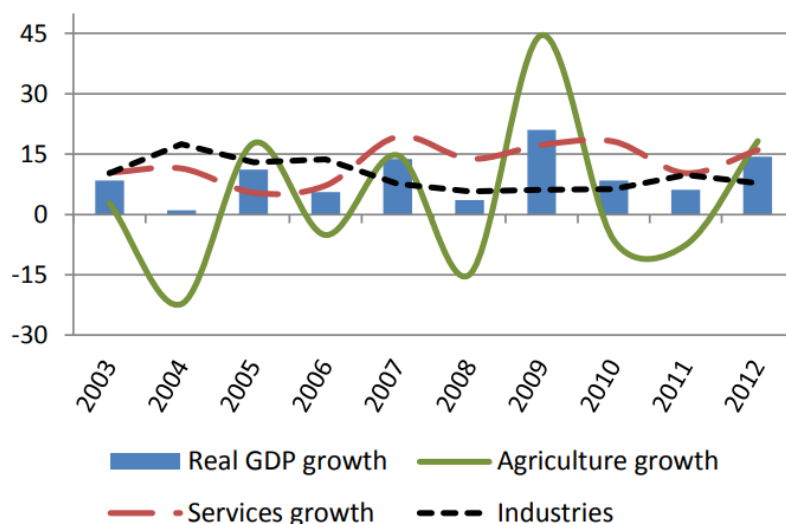
شماره	مرجع کمک کننده	میزان کمک	شماره	مرجع کمک کننده	میزان کمک
۱	امریکا	۴۷/۵۲۴	۲۵	سوئیس	۱۲۰
۲	ژاپن	۳/۸۲۱	۲۶	جمهوری چک	۱۰۵
۳	اتحادیه اروپا	۲/۸۱۶	۲۷	عربستان	۱۰۳
۴	بریتانیا	۲/۵۷۸	۲۸	کره جنوبی	۸۳
۵	بانک جهانی	۱/۸۵۲	۲۹	چین	۵۸
۶	کانادا	۱/۳۷۱	۳۰	بلژیک	۵۷
۷	بانک توسعه آسیایی	۱/۱۲۹	۳۱	نیوزیلند	۴۰
۸	هلند	۱/۱۱۰	۳۲	لهستان	۲۸
۹	آلمان	۹۷۸	۳۳	بانک توسعه اسلامی	۲۴
۱۰	استرالیا	۸۰۶	۳۴	ایرلند	۲۱
۱۱	هند	۷۵۹	۳۵	کویت	۱۹
۱۲	سوئد	۷۳۶	۳۶	لوکزامبورگ	۱۱
۱۳	ناروی	۷۱۲	۳۷	مجارستان	۵
۱۴	ایتالیا	۵۸۹	۳۸	لیتوانی	۵
۱۵	دنمارک	۵۰۳	۳۹	اتریش	۵
۱۶	ایران	۳۶۷	۴۰	سنگاپور	۲
۱۷	فرانسه	۱۹۹	۴۱	یونان	۱
۱۸	ترکیه	۱۹۳	۴۲	پاکستان	-
۱۹	اسپانیا	۱۹۳		مجموع	۶۹/۷۲۹
۲۰	سازمان ملل متحد	۱۸۲			
۲۱	فنلاند	۱۷۸			
۲۲	امارات متحده عربی	۱۵۱			
۲۳	روسیه	۱۴۷			
۲۴	بنیاد آغا خان	۱۴۰			

منبع: (وزارت مالیه، ۱۳۹۱): (Ministry of Finance, 2012)

۲-۳- رشد تولید ناخالص داخلی در دوره حامد کرزی

اقتصاد افغانستان در سال ۲۰۱۲ به دلیل برداشت استثنایی کشاورزی و گسترش سریع بخش خدمات به شدت رشد کرد. رشد تولید ناخالص در سال ۲۰۱۲، ۱۴.۴ درصد بود که نشان‌دهنده افزایش چشم‌گیر نسبت به سال ۲۰۱۱ بود. این جهش مثبت تا حد زیادی به دلیل رشد کشاورزی که بخاطر شرایط آب و هوای مناسب تحقق پیدا کرده بود، می‌باشد. کشاورزی حدود یک چهارم تولید ناخالص داخلی در افغانستان را تشکیل می‌دهد؛ در نتیجه رشد اقتصادی به شدت تحت تأثیر بخش کشاورزی قرار دارد (Word Bank, 2013).

نمودار ۱- رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب درصد بین سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲

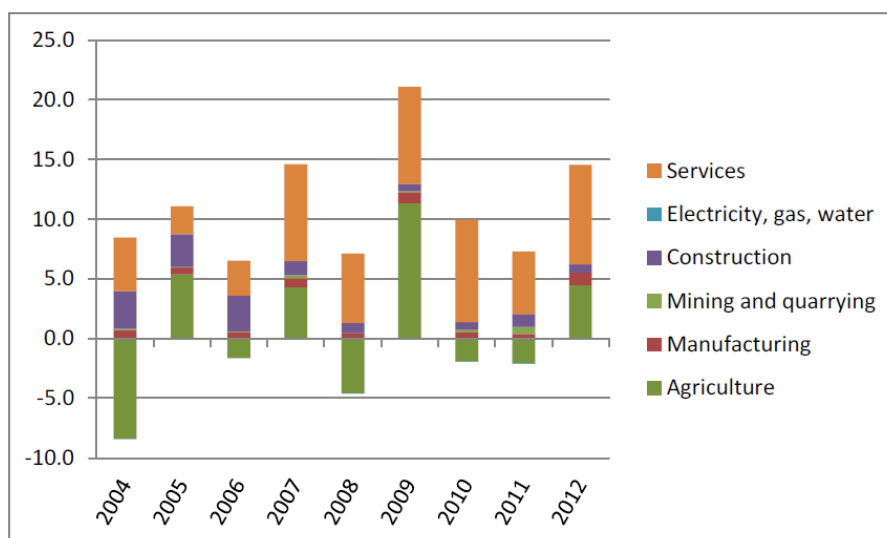

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2013)

۳-۳- رشد کشاورزی در دوره حامد کرزی

کشاورزی افغانستان پس از دو سال روند کاهشی طی سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱، در سال ۲۰۱۲ توانست ۲/۱۸ درصد از خود افزایش نشان دهد. تولید غلات که حدود نیمی از کشاورزی را در افغانستان تشکیل می‌دهد، بخاطر افزایش باران ۴۳ درصد رشد کرد و گندم از ۵ میلیون تن فراتر رفت (Word Bank, 2013).

نمودار ۲- سهم بخش کشاورزی در رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب درصد بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۰۳

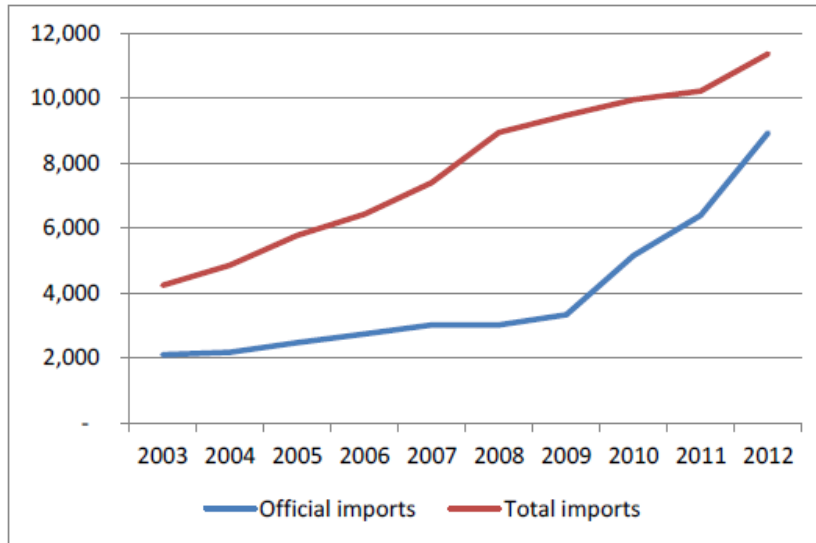

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2013)

۳-۴- میزان صادرات و واردات در دوره حامد کرزی

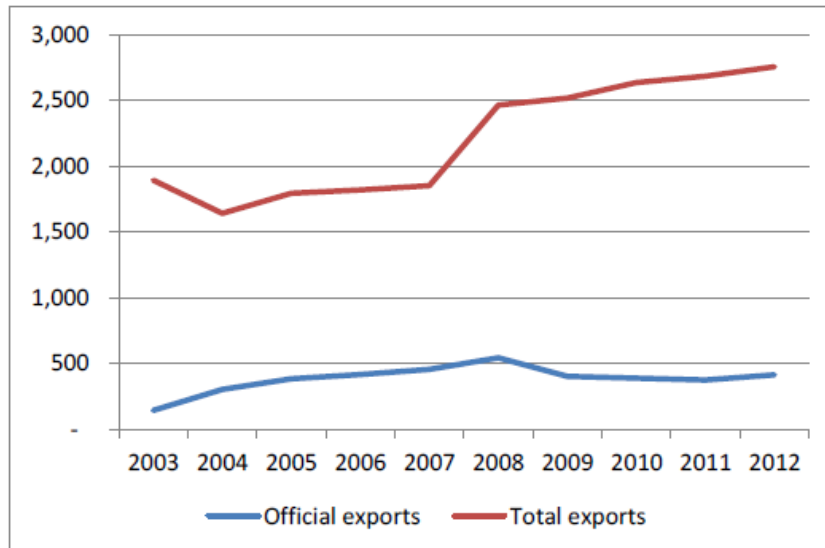
با بررسی میزان صادرات و واردات کالا در میان سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ مشخص می‌شود که میزان واردات با فاصله زیادی از صادرات پیشی گرفته است. در این میان مقدار کسری بودجه توسط کمک‌های بلاعوض خارجی تأمین می‌گردد (World Bank, 2013).

نمودار ۳- میزان واردات از ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ (به میلیون دلار)

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2013)

نمودار ۴- میزان صادرات از ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ (به میلیون دلار)

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2013)

دوره حامد کرزی فرصتی طلایی برای توسعه اقتصادی افغانستان بود؛ اما سیاست‌گذاری‌های نادرست و وابستگی بیش از حد به حامیان خارجی به‌ویژه آمریکا، مانع بهره‌برداری از این فرصت‌ها شد. اتکای زیاد به کمک‌های خارجی و روابط نامتوازن با کشورهای غربی مخصوصاً

ایالات متحده، موجب عدم توسعه ظرفیت‌های داخلی شد. فساد گسترده نیز مانع استفاده مؤثر از کمک‌ها در پروژه‌های زیرساختی و اقتصادی گردید. علاوه بر این، سیاست خارجی افغانستان بیشتر بر مسائل امنیتی و سیاسی تمرکز داشت تا بر توسعه اقتصادی و خودکفایی و نتیجه آن رشد واردات بیشتر نسبت به صادرات داخلی بود.

۴- سیاست خارجی افغانستان در دوره اشرف غنی

اشرف غنی با شعار توسعه اقتصادی و عنوان‌هایی چون «دومین مغز متفکر جهان» در انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۱۴ شرکت کرد. این انتخابات به بحران سه‌ماهه‌ای انجامید که با میانجی‌گری جان کری، وزیر خارجه آمریکا پایان یافت. در نتیجه بدون اعلام رسمی تعداد آرا، غنی به‌عنوان رئیس‌جمهور و عبدالله عبدالله به‌عنوان رئیس‌اجرائی در چارچوب «حکومت وحدت ملی» منصوب شدند (بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۳) (BBC Persian, 2014). این حکومت بر مبنای قانون اساسی و از طریق انتخابات شفاف به میان نیامده بود؛ ازین‌رو انتقادات جدی بر آن وارد شد و دوام آن با هاله‌ای از ابهام همراه بود. تداوم بحران انتخابات از زمان آغاز رقابت‌های انتخاباتی تا اعلان نتایج حدود یک‌سال به درازا کشید که افغانستان تنها در این مدت به علت عدم اجرایی شدن طرح‌های اقتصادی و جمع‌آوری مالیات، ۵ میلیارد دلار خساره دید (بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۴) (BBC Persian, 2015).

اشرف غنی، در اولین سخنرانی خود به‌عنوان رئیس‌جمهور، اقدام به معرفی سیاست خارجی حکومت خود با تمرکز بر اقتصاد کرد. این تغییر نسبت به حکومت سابق که بیشتر بر دیپلماسی سیاسی تمرکز داشت، بسیار متفاوت بود. غنی در مراسم تحلیف خود، سیاست خارجی را «اقتصاد محور» تعریف کرد و بر اهمیت دستیابی به توسعه پایدار از طریق همکاری با منطقه و جهان تأکید کرد (تنزه‌ای، ۲۰۲۰: ۲۷) (Tanzihy, 2020: 27). این نشان از چرخش سیاست خارجی و تمایل آن به سمت دیپلماسی اقتصادی (حداقل در حد شعار) است که روند توسعه یافتگی یک کشور از همین مسیر می‌گذرد.

پس از سال ۲۰۱۴، اشرف غنی سیاست خارجی افغانستان را به زعم خودش به سمت استقلال سوق داد. امضاء توافق‌نامه‌های امنیتی، افزایش عواید ملی، نقش‌آفرینی در کنفرانس سران سازمان همکاری‌های اسلامی (OIC)^۱، معافیت بندر چابهار از تحریم‌ها علیه ایران و موضع محکم در

^۱ Organisation of Islamic Cooperation

مواجهه با گزارش‌های بدرفتاری نیروهای (CIA)^۱ با افغان‌ها از جمله اقدامات او بود (عباسی و عادل، ۱۳۹۷: ۳۹) (Abbasi & Adel, 2018: 39).

اشرف غنی با تأکید بر سیاست خارجی فعال برای تحقق ثبات و رشد اقتصادی و امنیتی در افغانستان، به توانایی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تأکید نموده و به تأمین نیازمندی‌ها و امنیت ملی توجه داشت. او همچنان بر اهمیت دیپلماسی فعال و کنترل شیوه‌های مدیریت دیپلماتیک تأکید داشته و ثبات سیاسی را به تعامل با جهان و تحلیل روابط منطقه‌ای و بین‌المللی وابسته می‌دانست (Ashraf Ghani, 2013: 40). اشرف غنی ثبات حکومت خود را در گرو تعامل متقابل و ثبات و نظم در روابط با جهان می‌دانست. او با تأکید بر اهمیت امنیت، به رشد اقتصادی برای تأمین آن توجه داشت. غنی اعلام کرد که افغانستان باید به دنبال سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی و ورود به بازارهای جهانی بوده و موانع این راه را برطرف کند تا راه سرمایه‌گذاری هموارتر شود (مشیرزاده و عارفی، ۱۴۰۰: ۳۳۲-۳۳۴) (Moshirzadeh & Arefi, 2021: 332-334).

حکومت وحدت ملی در ختم دوره پنج ساله خود، مواردی را همچون دستاوردهایش در عرصه سیاست خارجی بر می‌شمارد که به برخی این دستاوردها در بخش اقتصادی اشاره می‌کنیم. این حکومت، احیای روابط با غرب پس از تیرگی آن در دولت پیشین را به عنوان دستاوردی مهم مطرح می‌کند. پس از جلب توجه مجدد غرب به افغانستان، جامعه جهانی از طریق کنفرانس‌های متعددی در لندن، بروکسل و وارسا اعلام کردند که بیش از ۳۰ میلیارد دلار به کمک‌های اقتصادی به افغانستان تعهد دارند:

جدول ۲- کمک‌های اقتصادی به افغانستان در کنفرانس‌های لندن، بروکسل و وارسا

نشست	مشخصه	نتیجه
کنفرانس لندن و تجدید تعهد کشورهای کمک‌کننده بر تحقق خودکفایی	این کنفرانس در ۱۲ و ۱۳ آذر ۱۳۹۳ با میزبانی افغانستان و بریتانیا در لندن دایر گردید که در آن استراتژی «تحقق خودکفایی؛ تعهد به اصلاحات و تجدید مشارکت» که متمرکز بر ایجاد زیرساخت‌ها، بهبود امنیت و حمایت از دیپلماسی منطقه‌ای بود، به جامعه جهانی پیش‌کش گردید.	این استراتژی از سوی تمویل‌کننده‌گان مورد حمایت قرار گرفت.

^۱ Central Intelligence Agency

<p>و تعهد ۱۵.۲۶۴ میلیون دلاری طی سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰ را دریافت نمود.</p>	<p>این کنفرانس دو سال پس از کنفرانس لندن در ۱۳ و ۱۴ میزان ۱۳۹۵ در بروکسل پایتخت بلژیک برگزار گردید. در این نشست پنج برنامه دارای اولویت افغانستان ارائه گردید که مورد استقبال اشتراک کنندگان قرار گرفت.</p>	<p>کنفرانس بروکسل و مشارکت برای آبادانی و صلح افغانستان</p>
<p>اتحادیه اروپا قرارداد ۲۷۴ میلیون یورویی کمک به افغانستان، آلمان ۵.۴ میلیارد افغانی و معاون بانک توسعه آسیایی وعده سرمایه‌گذاری دو میلیارد دلاری را به امضا رسانیدند.</p>	<p>این نشست در تاریخ ۶ و ۸ قوس ۱۳۹۷ در سوئیس به میزبانی افغانستان و سازمان ملل برگزار شد. دولت افغانستان بیان کرد که می‌خواهد نقش خود را از یک کشور وابسته به یک شریک مؤثر در جامعه بین‌المللی تغییر دهد. در این نشست، تلاش‌هایی برای جذب سرمایه‌گذاری و پشتیبانی از طرح‌های انکشافی و اقتصادی از جمله ساخت بنادر، خطوط راه آهن و ایجاد قرضه‌های تجاری برای کسب و کارهای کوچک و متوسط در منطقه انجام شد.</p>	<p>نشست ژنف</p>

منبع: (عباسی و عادل، ۱۳۹۷: ۶۴ تا ۶۶) (Abbasi & Adel, 2018: 65-66)

توسعه اقتصادی افغانستان به مدیریت منابع آبی آن بستگی دارد. این کشور با وجود غنی بودن از منابع آبی، اما در مدیریت منابع آبی خود با چالش‌هایی همچون مشارکت در حوزه‌های آبی مشترک با کشورهای همسایه روبه‌رو است (بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۵). افغانستان، از دو-سوم قسمت آب‌های که به کشورهای همسایه سرازیر می‌شوند، نفع نمی‌برد و از یک قسمت باقی مانده آن هم به طور نامکمل استفاده می‌کند (راديو آزادی، ۱۳۹۲) (Radio Azadi, 2013). همین امر باعث شده است که مدیریت آب‌های افغانستان خصوصاً در دوره کززی بنابر سیاست تساهل، مدارا، زیاده‌خواهی‌های بیرونی، محافظه‌کاری‌های داخلی و همچنان ترجیح ملاحظاتی سیاسی بر منافع ملی پیشرفتی نداشته است.

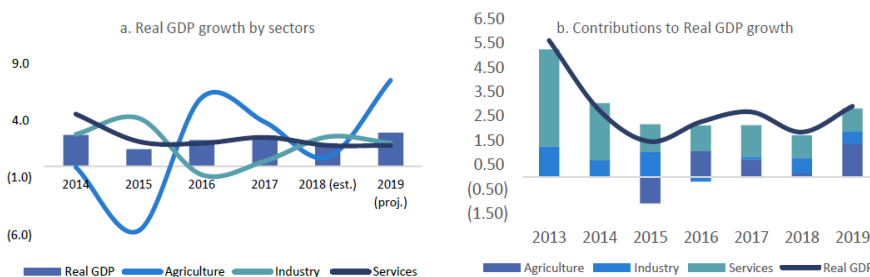
اشرف غنی بارها از اراده‌اش در مدیریت آب‌های افغانستان سخن گفته است. وی در اواخر حکومتش برنامه‌ای را اعلام نمود و در آن وعده افتتاح یکصد پروژه ملی را داد. او از افتتاح بند کمال خان در جنوب غرب افغانستان که در مرز با ایران قرار دارد، کار را آغاز کرد که با سقوط

حکومتش در ۱۴ اگوست ۲۰۲۱ این برنامه نا فرجام باقی ماند. او «آب را آبروی افغانستان و آبروی افغانستان را هدف ملی» قلمداد نمود. از همین رو ایران را به دادن نفت در ازاء آب فرا خواند (سخنرانی اشرف غنی در افتتاح بند کمال خان، ARG1880).

۱-۴- میزان رشد تولید ناخالص داخلی افغانستان در دوره اشرف غنی

تولید ناخالص داخلی افغانستان بین سال‌های ۲۰۱۳ تا اواخر حکومت حامد کرزی و آغاز حکومت غنی الی ۲۰۱۹ روند نزولی داشته که از ۵.۵۰ درصد به ۲.۵۰ کاهش یافته است. در این میان رشد صنعت بسیار پایین بوده که رشد زراعتی توانسته خالی‌گاه آن را پر کند.

نمودار ۵- کاهش تولید ناخالص داخلی در جریان سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹

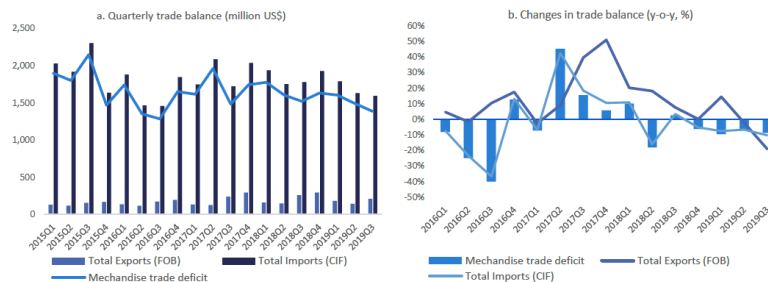

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2020: 2)

۲-۴- میزان رشد صادرات و واردات افغانستان در دوره اشرف غنی

بر اساس آماری که از سوی بانک جهانی در جنوری سال ۲۰۲۰ از وضعیت اقتصادی افغانستان منتشر کرده است، نشان می‌دهد که میزان صادرات افغانستان که بیشتر به کشورهای ایران، پاکستان و هند صادر می‌گردید، در اوایل حکومت اشرف غنی پایین بوده و در اواسط حکومت‌داری وی در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ به ۵۰ فیصد رسیده بوده که بالاترین آمار در دوره او می‌باشد. اما در اواخر حکومت وی در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به زیر صفر فیصد تنزل پیدا می‌کند. همچنان واردات افغانستان در این دوره زمانی (۲۰۱۵-۲۰۱۹) پایین بوده و در سال ۲۰۱۷ یک جهش صعودی داشته و مجدداً بعد از ۲۰۱۸ سیر نزولی پیدا کرده است.

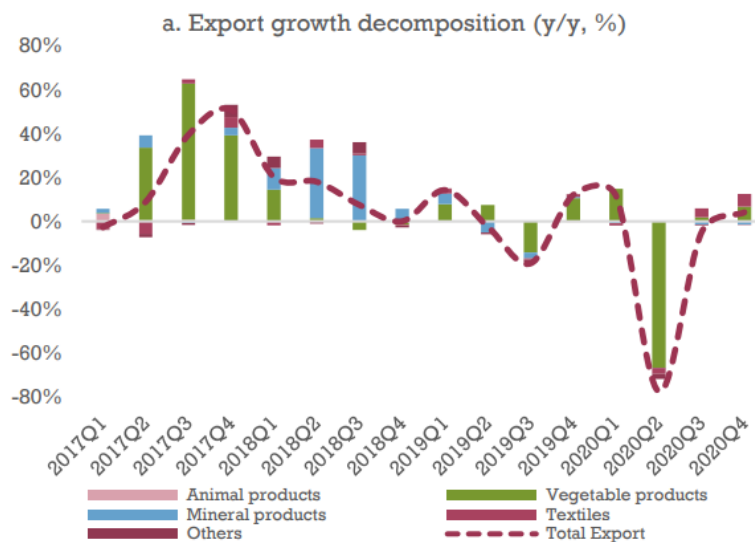
نمودار ۶- میزان صادرات و واردات در جریان سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2020: 7)

آماري که از سوی بانک جهانی به عنوان گزارش از وضعیت اقتصادی افغانستان در اپریل ۲۰۲۱ منتشر شده نشان می‌دهد که در بازه زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰، صادرات افغانستان که شامل محصولات گیاهی و حیوانی، مواد معدنی و منسوجات می‌باشد، رو به کاهش بوده است.

نمودار ۷- میزان صادرات در جریان سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹

منبع: بانک جهانی (World Bank, 2021)

با وجود تأکید اولیه بر اقتصادمحوری، سیاست خارجی اشرف غنی نتوانست به توسعه اقتصادی پایدار منجر شود. تلاش‌ها برای جذب سرمایه‌گذاری و گسترش تجارت به دلیل وابستگی شدید به کمک‌های خارجی، بحران‌های سیاسی داخلی، فساد، ضعف مدیریتی و ناکارآمدی در بهره‌برداری از منابع طبیعی ناکام ماند. همچنین، وابستگی تجاری به کشورهای همسایه و نبود تنوع

در بازارهای صادراتی باعث نوسانات شدید در تجارت خارجی شد. در نتیجه سیاست خارجی غنی نتوانست افغانستان را از وابستگی اقتصادی و بحران‌های ساختاری نجات دهد و نتیجه‌ای جز تداوم توسعه نیافتگی اقتصادی در پی نداشت.

۵- نقش قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در سیاست خارجی افغانستان و

تأثیر آن در توسعه نیافتگی این کشور

افغانستان که پس از کنفرانس بن و با عبور از جنگ‌های داخلی و سپس حاکمیت طالبان سر برآورده بود، هم از لحاظ ساختار اداری و حکومتی و هم از لحاظ زیربنایی به شدت آسیب دیده بود. پس از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، توجه جهان یکباره به سمت افغانستان متمرکز شد. این کشور پس از سقوط حکومت طالبان و تشکیل دولت جدید، به کمک‌های فوری برای بازسازی نیازمند بود. کشورهای مختلف از جمله آمریکا، متحدان غربی و همسایگان، تعهدات بسیاری در این زمینه داشتند. موقعیت استراتژیک افغانستان و اهمیت آن به عنوان یک حلقه اتصال در منطقه باعث می‌شد تا قدرت‌های منطقه‌ای و همسایگانش به آن توجه ویژه‌ای داشته باشند (امامی زواره، ۱۳۹۸: ۱۲) (Emami Zavareh, 2019: 12). ازین‌رو این بازیگران در اتخاذ سیاست خارجی افغانستان که موضوع مورد بحث این مقاله است، بسیار مؤثر بوده‌اند. در این راستا به صورت مختصر به نقش هریک از آنها می‌پردازیم.

۵-۱- آمریکا و متحدانش

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، ایالات متحده در خلأ هویتی و استراتژیک قرار گرفت؛ با این حال، وقوع حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نقطه عطفی در سیاست خارجی این کشور شد و مفهوم «مبارزه با تروریسم» جایگزین استراتژی «مبارزه با کمونیسم» دوران جنگ سرد گردید (سازمند، ۱۳۹۰: ۱۸۴) (Sazmand, 2011: 184). در پی این حملات، افغانستان که محل استقرار القاعده شناخته شد، هدف حمله نظامی آمریکا و متحدانش قرار گرفت. ایالات متحده با تدوین «دکترین بوش»، کشورها را بر مبنای حمایت یا عدم حمایت از جنگ علیه تروریسم به دوست و دشمن دسته‌بندی کرد و در این چارچوب، بیش از ۴۶ کشور جهان در عملیات علیه طالبان و حمایت از دولت جدید افغانستان مشارکت کردند. در کنار آنها کشورهای منطقه و همجوار نیز که منافع مشترک با این کشور داشتند، تلاش نمودند به نحوی در این روند جایگاهی برای خود تعریف کنند (جوادی‌ارجمند و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۴؛ سازمند، ۱۳۹۰: ۱۹۰، ۱۹۲) (Javadi Arjomand et al., 2015: 44; Sazmand, 2011: 190, 192).

ایالات متحده علاوه بر مقابله با تروریسم در پی تأمین منافع اقتصادی و حفظ نفوذ سیاسی و امنیتی خود در آسیای میانه بود. در مقابل، افغانستان تلاش داشت با تثبیت حکومت مرکزی، کاهش نفوذ بازیگران مخرب خارجی و جذب سرمایه‌گذاری برای پروژه‌های زیربنایی از طریق پیمان استراتژیک با آمریکا، منافع خود را تأمین کند (بایوردی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۲ تا ۱۴) (Baybourdi et al., 2015: 12-14).

ایالات متحده با تجربه موفق در دولت-ملت‌سازی در کشورهایی چون آلمان، ژاپن، بوسنی و کوزوو آگاه بود که افغانستان جنگ‌زده مستعد تبدیل شدن به پایگاه تروریسم است. بنابراین راه مقابله با این تهدید را در توانمندسازی ساختارهای سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی افغانستان می‌دید و در همین راستا به جذب حمایت‌های بین‌المللی پرداخت (تمنا، ۱۳۸۷: ۱۶۴) (Tamanna, 2008: 164). به منظور جلب کمک‌های مالی از جمله تلاش‌های آمریکا و متحدانش در امر بازسازی و تقویت ساختارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی این کشور، از تشکیل کنفرانس بن در اواخر ۲۰۰۱ به خاطر تشکیل دولت موقت و به دنبال آن ایجاد ساختار سیاسی دموکراتیک گرفته تا کنفرانس‌های اقتصادی که در جدول زیر آمده است، شکل گرفتند:

جدول ۳- میزان کمک‌های تعهد شده در کنفرانس‌ها برای بازسازی افغانستان از ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۰

کنفرانس	سال برگزاری	محل برگزاری	میزان تعهد
کنفرانس توکیو	۲۰۰۲	توکیو، ژاپن	۵.۴ میلیارد دلار
کنفرانس برلین	۲۰۰۴	برلین، آلمان	۸ میلیارد دلار
کنفرانس لندن	۲۰۰۶	لندن، بریتانیا	۱۰ میلیارد دلار
کنفرانس پاریس	۲۰۰۸	پاریس، فرانسه	۲۰ میلیارد دلار
کنفرانس لندن	۲۰۱۰	لندن، بریتانیا	تجدید تعهد کمک
کنفرانس بن دوم	۲۰۱۱	بن، آلمان	تأکید بر ادامه کمک‌ها
کنفرانس شیکاگو	۲۰۱۲	شیکاگو، آمریکا	۴ میلیارد دلار سالانه
کنفرانس توکیو	۲۰۱۲	توکیو، جاپان	۱۶ میلیارد دلار
کنفرانس لندن	۲۰۱۴	لندن، بریتانیا	تجدید تعهد و اعلام پایان ماموریت آیساف
کنفرانس بروکسل	۲۰۱۶	بروکسل، بلژیک	۱۵.۵ میلیارد دلار
کنفرانس ژنو	۲۰۲۰	ژنو، سوئیس	۱۳ میلیارد دلار

منبع: (بی‌بی‌سی فارسی، ۱۳۹۹) (BBC Persian, 2020)

افغانستان در این دوره از کمک‌های بی‌سابقه بین‌المللی بهره می‌برد؛ اما به نظر می‌رسید نخبگان سیاسی افغانستان هرگز به احتمال پایان این حمایت‌ها و پیامدهای آن نمی‌اندیشیدند. حامد کرزی که در رأس امور قرار داشت، معتقد بود که خارجی‌ها به این زودی‌ها افغانستان را ترک نخواهند کرد و از همین جهت در جریان مذاکرات برای امضاء قرار داد استراتژیک با آمریکا در سال ۲۰۱۰ در تلاش بود تا تعهد آمریکایی‌ها را مبنی بر تجهیز اردوی ملی افغانستان و ادامه کمک‌ها به این کشور را داشته باشد (سپنتا، ۱۳۹۶: ۴۰۳) (Spanta, 2017: 403). آمریکا تا آن حد بر مسائل افغانستان تأثیرگذار بود که کرزی وجود نظام آموزشی، دموکراسی، آزادی مطبوعات و حتی برافراشتن بیرق افغانستان در سراسر جهان را مدیون آمریکا می‌دانست (سپنتا، ۱۳۹۶: ۵۰۲) (Spanta, 2017: 502).

حضور ایالات متحده آمریکا و هم‌پیمانانش از جمله عوامل کلیدی تأثیرگذار بر سیاست خارجی افغانستان بود. این کشورها با تأمین بودجه ملی افغانستان، منافع خود را در تصمیم‌گیری‌های این کشور مد نظر قرار می‌دادند. برای مثال، وقتی کره شمالی موشک بالیستیک^۱ خود را آزمایش کرد، افغانستان در کنار ایالات متحده و جامعه بین‌المللی، این اقدام را محکوم کرد. علاوه بر این، از همین گذرگاه حضور بازیگران غیردولتی مانند سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای حقوق بشری نیز فشار زیادی بر سیاست‌های داخلی و خارجی افغانستان وارد کرده است. به طور نمونه، حضور نهادهای حقوق بشری مانع از اجرای اعدام مجرمین توسط دولت افغانستان می‌شد. همچنین، صندوق بین‌المللی پول^۲، بانک توسعه آسیایی^۳ و بانک جهانی از نهادهای مهمی هستند که بر سیاست خارجی افغانستان تأثیر می‌گذارند (سجادی، ۱۳۹۷: ۱۱۰-۱۱۹) (Sajjadi, 2018: 110-119). ناگفته نباید گذاشت نقش برجسته آمریکا و تأثیرگذاری آن بر تصمیم‌گیری این نهادها از کسی پوشیده نیست.

وابستگی شدید افغانستان به آمریکا نه تنها استقلال کشور را زیر سؤال برد، بلکه نشان‌دهنده ضعف نقش آفرینی نخبگان سیاسی داخلی بود. توسعه افغانستان به میزان تعهد آمریکا و متحدانش گره خورد؛ در حالی که این کشور در نظم نوین جهانی پس از فروپاشی شوروی و حملات ۱۱ سپتامبر، جایگاهی استراتژیک در سیاست خارجی آمریکا یافت. با وجود کمک‌های میلیاردی نظامی و اقتصادی طی ۲۰ سال، هم آمریکا و متحدانش در رسیدن به اهداف خود ناکام ماندند و هم دولت افغانستان به دلیل وابستگی و فقدان استقلال، از دستیابی به توسعه بازماند.

¹ Ballistic missile

² International Monetary Fund (IMF)

³ Asian Development Bank (ADB)

۵-۲- پاکستان

سیاست خارجی افغانستان در دوره معاصر به‌ویژه در بیست سال اخیر با حضور جامعه بین‌المللی، همواره تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی بوده و استقلال کامل نداشته است. پاکستان از زمان تأسیس در ۱۹۴۷ با نگاه عدم حسن همجواری و تحت تأثیر مسائلی چون خط دیورند، پشتونستان و منافع استراتژیک، نقش مهمی در جهت‌دهی به سیاست خارجی افغانستان ایفا کرده است. تحولات افغانستان نیز همواره منافع امنیتی و اقتصادی پاکستان را متأثر ساخته است.

پاکستان پس از تحولات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، هر چند ابتدا حاضر به همکاری با آمریکا و متحدانش نبود؛ اما پس از تهدید و فشار آمریکا این کشور به یکی از مهم‌ترین عناصر تأثیرگذار در مسائل افغانستان و به‌ویژه در سیاست خارجی این کشور مبدل گشت (عظیمی و علی‌زاده، ۱۴۰۰: ۱۴۳ و ۱۴۴) (Azimi & Alizadeh, 2021: 143-144). با وجود انکار پاکستان اما حاکمان افغانستان همیشه ناکامی‌های خود را در پشت مداخلات پاکستان پنهان کرده‌اند. ازین‌رو مطالعات چهار دهه اخیر نشان می‌دهد که پاکستان همچون بازیگر ماهری در تحولات افغانستان، نقش براننده و برجسته داشته و به موضوع افغانستان به عنوان مسئله حیاتی نگریسته است. حمایت از گروه‌های جهادی در جریان جنگ سرد و سپس حمایت از گروه طالبان در پسا حضور آمریکا در افغانستان، بیان‌گر این واقعیت است (ابراهیمی و دوستان، ۱۴۰۱: ۱۲۲) (Ebrahimi et al., 2022: 122). پاکستان همچون متحد قدیمی آمریکا در تلاش بود که افراد، احزاب، جریان‌ها و به صورت کلی مهره‌های متمایل به اسلام آباد را در مناصب کلیدی دولت افغانستان برساند تا زمینه را برای تأثیرگذاری و نقش آفرینی در فصل جدید مناسبات سیاسی میان دو کشور آماده سازد (یوسف‌زهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۰۸) (Yousefzahi et al., 2018: 208).

نقش پررنگ پاکستان در مسائل افغانستان در بازه زمانی ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ از آنجا نشأت می‌گیرد که این کشور همواره به عنوان منشأ و پایگاه طالبان مورد اتهام بوده و بارها مقامات کابل، ISI^۱ (استخبارات پاکستان) را در آموزش، راهنمایی، تأمین تجهیزات و ارائه تاکتیک‌ها به این گروه متهم کرده‌اند (شفیعی و عیدوزایی، ۱۳۹۲: ۱۰۰). پاکستان با دنبال کردن سیاست دوگانه در قبال افغانستان که از یک‌سو به حمایت از گروه‌های مخالف دولت مثل طالبان می‌پرداخت و از سوی دیگر خواستار استحکام روابط دیپلماتیک با کابل بود، به تشدید بی‌ثباتی در افغانستان کمک می‌کرد و در نهایت منجر به کاهش اعتماد افغانستان نسبت به پاکستان گردید (Ejaz, 2021: 51-52). بازی دوگانه پاکستان، به‌ویژه حمایت از طالبان به‌عنوان مخالف اصلی دولت، طی ۲۰ سال

¹ Inter-Services Intelligence

جمهوریت به تضعیف تدریجی حکومت انجامید و در نهایت به سقوط آن کمک کرد. ناامنی ناشی از این حمایت، یکی از موانع اصلی توسعه افغانستان بود. با این حال، پاکستان در کنار آمریکا و جامعه بین‌المللی تلاش کرد نقشی در بازسازی افغانستان ایفا کند و در حوزه‌هایی مانند آموزش، بهداشت و ارتباطات کمک‌هایی ارائه داد که تا حدی بر توسعه اجتماعی کشور اثرگذار بود (Khan & Hanif, 2019: 81-91).

با نگاهی به منافع اقتصادی پاکستان در افغانستان می‌توان دریافت که این کشور علی‌رغم سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه در بخش‌هایی همچون انرژی، مخابرات و فناوری اطلاعات (Kahkan & Rabia, 2016: 2-4)، اهداف اقتصادی خاصی را نیز دنبال می‌کرد. از جمله این اهداف می‌توان از تلاش برای دسترسی به بازارهای آسیای مرکزی یاد نمود؛ زیرا افغانستان نزدیک‌ترین مسیر انتقال نفت و گاز آسیای مرکزی به بندر کراچی است؛ مسیری که برای پاکستان منافع زیادی دارد و امکان تأمین انرژی ارزان را برایش فراهم می‌سازد (باقری دولت‌آبادی و دیگران، ۱۳۹۷: ۹۵) (Baqeri Dowlatabadi et al., 2018: 95). از دیگر اهداف اقتصادی می‌توان به ایجاد عمق استراتژیک در برابر هند و تأثیرگذاری بر روابط افغانستان و ایران اشاره کرد. در این میان، مهم‌ترین هدف پاکستان تبدیل افغانستان به بازار مصرفی برای کالاهای خود بوده است (آفاجری و کریمی، ۱۳۹۴: ۵) (Aghajeri & Karimi, 2015: 5). با این حال دیده می‌شود که سیاست خارجی افغانستان پس از تأسیس کشوری بنام پاکستان، همواره از آن متأثر بوده است. پاکستان با حمایت از گروه‌های مخالف دولت افغانستان در دوره‌های مختلف و به‌ویژه حمایت طالبان در بیست سال جمهوریت، به بی‌ثباتی در این کشور دامن زده و در عین حال تلاش کرده از نظر اقتصادی و نظامی نفوذ خود را حفظ کند. همچنین، پاکستان با سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف، به دنبال دسترسی به بازارهای جدید، تبدیل افغانستان به بازار مصرفی کالاهای خود و تقویت موقعیت خود در برابر هند بوده است.

۳-۵- ایران

ایران پس از پاکستان، یکی از همسایگان تأثیرگذار افغانستان به‌شمار می‌رود. هرچند روابط دو کشور با وجود پیوستگی گسترده تاریخی و جغرافیایی هرگز دچار بحران‌های جدی نشده، اما تأثیرگذاری ایران بر برخی نخبگان سیاسی افغانستان در مقاطع مختلف (ابراهیمی و دیگران، ۱۴۰۱: ۱۲۰) (Ebrahimi et al., 2022: 120) و همچنان اختلافات در زمینه بهره‌برداری از منابع آب مشترک (هیرمند و هریرود) بر سر قراردادهای قبلی (شاهین و سپهوند، ۱۴۰۳: ۵۱) (Shahin & Sepahvand, 2024: 51) را می‌توان همچون نقاط تنش برانگیز یاد کرد.

افغانستان به عنوان یک واقعیت ژئوپلیتیکی، اهمیت فراوانی برای ایران به عنوان کشور همسایه و هم‌مرز دارد. پس از حمله آمریکا به افغانستان، ایران خود را قربانی تروریسم، ناامنی و قاچاق مواد مخدر می‌دانست که به باور آن توسط غرب و مهره‌هایش در افغانستان تولید شده و به بازارهایش روانه می‌شد. بنابر این باور، روابط آمریکا با افغانستان را در تضاد با تعاملاتش با افغانستان می‌دانست. روابط ایران و افغانستان از جهتی بخاطر عوامل زبان و فرهنگ فارسی، دین اسلام، جغرافیای مشترک و نیازهای ژئوپلیتیک در مسیر همگرایی و مثبت قرار می‌گیرد اما در جهت دیگر، به دلیل حضور قدرت‌های بزرگ، قومیت، مذهب، ایدئولوژی، مهاجران افغان در این کشور، مواد مخدر و تنش‌های آبی هلمند، مسیر دو کشور را به واگرایی می‌کشاند (امامی زواره، ۱۳۹۸: ۱۲ تا ۱۶) (Emami Zavareh, 2019: 12-16). بدین‌سان ایران پس از سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱، سیاست دوگانه‌ای را در قبال افغانستان در پیش گرفت که از یک طرف از دولت مرکزی جدید افغانستان حمایت می‌کرد، اما از طرف دیگر مخالف حضور نیروهای خارجی، به‌ویژه نیروهای آمریکایی در این کشور بود. این سیاست موجب شد که ایران در راستای بازسازی افغانستان کمک کند، اما در عین حال حضور نظامی آمریکا را به عنوان تهدیدی برای امنیت خود قلمداد می‌کرد (Barzegar, 2014: 131). این تضادها و منافع این کشور را واداشت که در فصل جدید مناسبات نقش تعیین‌کننده داشته باشد.

ایران ایجاد ساختار جدید سیاسی در افغانستان پس از ۱۱ یازدهم سپتامبر را فرصت مناسبی برای احیای روابط اقتصادی میان دو کشور می‌دانست؛ از همین‌رو برای نشان دادن حسن نیت خویش، کمک مالی ۵۶۰ میلیون دلاری را در راستای برقراری روابط دوستانه و همکاری‌های سیاسی در سال ۲۰۰۲ به این کشور ارائه نمود. در همین راستا سفر محمد خاتمی رئیس‌جمهور وقت ایران به کابل به عنوان نخستین رهبر خارجی، نشان‌دهنده نیت این کشور در نقش آفرینی در آینده افغانستان می‌باشد (یوسف‌زهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۹۷) (Yousefzahi et al., 2018: 197).

پس از ۲۰۰۱، افغانستان به بازار مصرفی کالاهای ایران تبدیل شد و ایران بزرگ‌ترین صادرکننده کالا به این کشور بود. در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷، یک پنجم واردات افغانستان از ایران تأمین می‌شد. صادرات ایران به افغانستان از ۵۱۵ میلیون دلار در ۲۰۰۶ به ۵ برابر این رقم در ۲۰۱۶ رسید؛ اما صادرات افغانستان به ایران در همان دوره تنها از ۸/۸ میلیون دلار به ۲۰ میلیون دلار افزایش یافت. در ۲۰۱۶، افغانستان به هفتمین بازار صادراتی ایران تبدیل شد؛ اما با وضع محدودیت‌ها و افزایش ناامنی‌ها در ۲۰۱۷، صادرات افغانستان به ایران کاهش یافت (یوسف‌زهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۹۸-۱۹۹) (Yousefzahi et al., 2018: 198-198).

جدول ۴- کشورهای صادرکننده کالا به افغانستان بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۸

سال	ایران	پاکستان	چین	ترکمنستان	قزاقستان
2015	23.41	17.43	13.52	8.19	5.53
2016	19.3	3.5	16.7	5.4	9.5
2017	20.5	11.8	21	0	11

Source: wits.worldbank.org & www statista.com

بنابراین ایران موفق شده بود که از افغانستان یک بازار مهم کالاهای صادراتی بسازد که در کنار دیگر همسایه‌های این کشور از آن نهایت استفاده را داشته باشد. این میزان واردات کالای خارجی، عملاً تولیدات داخلی نوپای افغانستان با رکورد و شکست مواجه ساخت و توان رقابت را از آن در مقابل انبوهی کالاهای خارجی گرفت.

ساخت بندهای آب و تولید برق در افغانستان به یکی از مسائل حساس در روابط با برخی همسایگان تبدیل شده بود. برخی از کشورهای همسایه نگرانی‌هایی را در خصوص تأثیرات زیست‌محیطی و انسانی این پروژه‌ها برای شهروندان‌شان مطرح کرده‌اند. با وجود منابع آبی فراوان، افغانستان هنوز نتوانسته است از این ظرفیت به‌طور مؤثر بهره‌برداری کند و نزدیک به ۷۰ درصد برق مورد نیاز خود را از کشورهای همسایه وارد می‌کند. شرکت برشنا اعلام کرده که سالانه یک‌هزار مگاوات برق از ایران، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان خریداری می‌کند؛ در حالی که نیاز این کشور دو هزار مگاوات است (راديو آزادی، ۱۳۹۲) (Radio Azadi, 2013). بر این مبنا پس از حمله آمریکا به افغانستان، این کشور از یک‌سو سیاست دوگانه حمایت از دولت مرکزی جدید و مخالفت با حضور نیروهای خارجی را در پیش گرفت و از سوی دیگر در تلاش بود تا افغانستان را به بازار مصرفی کالاهای خود مبدل سازد و همچنان نقشی عمده در ناکامی پروژه‌های آبی و انرژی این کشور ایفا کند.

نتیجه‌گیری

افغانستان در طول تاریخ خود با تحولات فراوانی مواجه بوده و هیچ‌گاه به ثبات و توسعه پایدار دست نیافته است. پس از حمله آمریکا در سال ۲۰۰۱ و سقوط طالبان، فرصت طلایی برای بازسازی کشور فراهم شد. مردم افغانستان به حکومت جدید تحت ریاست حامد کرزی که با حمایت غرب شکل گرفت، امید داشتند. این حکومت عمدتاً بر دیپلماسی سیاسی تمرکز داشت و دیپلماسی اقتصادی را نادیده گرفت. در نتیجه، مشکلات مدیریتی، فساد گسترده و ناتوانی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی باعث رکود اقتصادی و عدم توسعه کشور شد.

در دوره اشرف غنی، سیاست خارجی افغانستان به سمت اقتصاد محوری چرخید و تلاش‌هایی برای مدیریت منابع آبی کشور صورت گرفت؛ اما این سیاست‌ها در عمل به دلیل وابستگی شدید به کمک‌های خارجی و عدم استقلال به نتیجه نرسید و به تشدید ناامنی‌ها و فلج شدن پروژه‌های زیربنایی انجامید. آمریکا و متحدانش بیشترین نقش را در وابستگی افغانستان ایفا کردند و با تمرکز بر منافع ملی خود، مانع از اجرای سیاست‌های مستقلانه افغانستان در منطقه و جهان شدند. همچنین، همسایگان افغانستان همچون پاکستان و ایران با توجه به منافع و تضادهای خود در موضوع افغانستان، تأثیرات زیادی بر سیاست خارجی این کشور گذاشتند و مانع توسعه اقتصادی و اجتماعی آن شدند.

با توجه به فرضیه مقاله که تأثیر سیاست خارجی بر توسعه نیافتگی اقتصادی افغانستان را به فقدان دکترین سیاست خارجی کارا نسبت داده بود، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عامل اصلی این توسعه نیافتگی، سیاست خارجی نامستقل، وابسته و تأثیرپذیر از عوامل خارجی بوده است. طبق نظریه وابستگی، افغانستان به دلیل تعامل نابرابر با کشورهای قدرتمند به مصرف‌کننده کمک‌های خارجی و واردات تبدیل شده است؛ به طوری که واردات کالا از خارج به مراتب بیشتر از صادرات این کشور بوده است. افغانستان نتوانسته است به خودکفایی و کنترل بر اقتصاد خود دست یابد و رشد تولید ناخالص داخلی و صنایع داخلی آن محدود بوده است. علاوه بر آن، این کشور با تأثیرپذیری از سیاست‌های کشورهای همسایه، نتوانسته است پروژه‌های بزرگ مانند ساخت بندهای آبی و تولید برق داخلی را به سرانجام برساند و همچنان به کشورهای همسایه وابسته است. با این حال سیاست خارجی افغانستان در دوره پس از کنفرانس بن تا شکل‌گیری مجدد امارت اسلامی، تأثیر ارزنده‌ای بر روند توسعه نیافتگی اقتصادی این کشور داشته است. وابستگی به دولت‌های ذینفع، عدم استقلال سیاست خارجی و تأثیر بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، نقش اساسی در توسعه نیافتگی افغانستان ایفا کرده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که برای توسعه پایدار افغانستان نیاز به سیاست خارجی مستقل، خودکفایی اقتصادی و کنترل بر امور خارجی و داخلی کشور است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله پیش‌رو فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.

فهرست منابع

منابع فارسی

- ابراهیمی، محمد علی؛ کریمی‌نیا، محمدمهدی و انصاری مقدم، مجتبی. (۱۴۰۱). «نقش همسایگان در ثبات آینده سیاسی افغانستان»، *مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات*، سال چهارم، شماره ۳۷.
- ارگ. (۱۴۰۰). «سخنرانی رئیس‌جمهور محمد اشرف غنی در مراسم افتتاح بند کمال خان»، ۴ فروردین / حمل ۱۴۰۰، آدرس اینترنتی: <https://www.youtube.com/watch?v=vZXdLElBode>
- امامی زواره، سید علی مترتضوی. (۱۳۹۸). «واکاوی سیاست خارجی ایران در برابر افغانستان»، مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، سال پنجم، شماره دوازدهم.
- آقاجری، محمد جواد. و کریمی، مرتضی. (۱۳۹۴). «نقش بازیگران منطقه‌ای در فرایند دولت‌سازی افغانستان در دوران طالبان و پسا طالبان»، *مطالعات روابط بین‌الملل*، دوره ۸، شماره ۳۰.
- باقری دولت‌آبادی، علی؛ باقری، محمد و نایب، علیرضا. (۱۳۹۷). «نقش عادت‌واره‌های قوم پشتون در بازتولید قدرت طالبان. بحران پژوهی جهان اسلام»، ۵ (۳)، ۷۵-۱۰۳.
- بایوردی، اسماعیل؛ خیبری، کابک و شاه رضایی، محمد حسن. (۱۳۹۴). «بررسی سیاست خارجی امریکا در مبارزه با تروریسم: اهداف و پیامدهای پیمان امنیتی کابل- واشگتن»، *مطالعات روابط بین‌الملل*، دوره ۸، شماره ۳۰.
- بشیریه، حسین. (۱۳۹۸). *آموزش دانش سیاسی*، چاپ چهاردهم، تهران: نشر نگاه معاصر، ص ۲۱۵
- بی‌بی‌سی فارسی. (۱۳۹۴). «حکومت وحدت ملی نتوانست چرخ‌های اقتصادی افغانستان را بچرخاند؟»، ۱۰ مهر / میزان ، آدرس اینترنتی: https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/10/150930_k05_afghan_nug_anniversary_shafae
- بی‌بی‌سی فارسی. (۱۳۹۵). «سلما؛ نقطه عطف برای مهار آب‌های افغانستان»، ۱۵ خرداد / جزوا، آدرس اینترنتی: https://www.bbc.com/persian/blogs/2016/06/160603_kk_viewpoints_advantages_salma_dam_herat
- بی‌بی‌سی فارسی. (۱۳۹۹). «در دو دهه چند کنفرانس جهانی با چقدر تعهد مالی در مورد افغانستان برگزار شده؟»، بی‌بی‌سی فارسی، ۳ آذر / قوس، آدرس اینترنتی: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-55023507>
- تمنا، فرامرز. (۱۳۸۷). *سیاست خارجی آمریکا در افغانستان*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- تنزه‌ای، محمد طاهر. (۱۴۰۰). «سیاست خارجی افغانستان از ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۰»، فصلنامه علمی- پژوهشی پوهنتون غالب، سال دهم، سلسله ۳۴ و ۳۵.
- جعفری، محمد موسی. (۱۳۹۶). «تحلیل سیاست خارجی دوران حامد کرزی از منظر نظریه پیوستگی»، *فصلنامه کاتب*، سال ۴، شماره ۶.
- جوادی‌ارجمند، محمد جعفر؛ کریمی‌قهروردی، مائده و اخباری، محسن. (۱۳۹۴). «سیر تحول سیاست خارجی امریکا نسبت به افغانستان بر اساس نظریات ژئوپلتیک»، *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، سال یازدهم، شماره سی و دوم.
- رادوی آزادی. (۱۳۹۲). «ایران و پاکستان مانع اعمار بندهای آب در افغانستان می‌شوند»، ۳ فروردین / حمل ۱۳۹۲، آدرس اینترنتی: <https://da.azadiradio.com/a/24936540.html>

- زالی، نادر. (۱۳۹۶). «شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه نیافتگی منطقه‌ای»، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره پیاپی ۲۶.
- سازمند، بهاره. (۱۳۹۰). سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ. انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- سپنتا، رنگین دادفر. (۱۳۹۶). سیاست افغانستان؛ روایتی از درون، کابل: انتشارات عازم و پرنیان
- سجادی، عبدالقیوم. (۱۳۹۷). سیاست خارجی افغانستان، کابل: انتشارات دانشگاه خاتم النبیین.
- شاهین، مهدی و سپهوند، فاطمه. (۱۴۰۳). پیشران‌های هیدروپولیتیک منابع آب مشترک ایران و افغانستان در بحران کشاورزی استان سیستان و بلوچستان با رویکرد آینده‌نگاری. بحران پژوهی جهان اسلام، ۱۱(۱)، ۴۹-۶۸.
- صدیق بطحایی، میر ابراهیم. (۱۳۹۴). «کابوس توسعه نیافتگی کشورهای در حال توسعه: نگاهی تئوریک به سیاست‌های اقتصادی کشورهای توسعه یافته با تأکید بر هژمون»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال یازدهم، شماره سی و یکم.
- عباسی، عادل و محمد عابد. (۱۳۹۷). دستاوردهای حکومت وحدت ملی. ریاست مطبوعات، معاونت ارتباطات استراتژیک و رسانه‌ها، ریاست عمومی دفتر مقام عالی ریاست جمهوری، کابل.
- عطایی، فرهاد و جعفری، موسی. (۱۳۹۸). «تحولات ژئوپولیتیک و سیاست خارجی افغانستان از ۱۹۱۹ تا ۲۰۰۱»، مجله مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۲، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۸، ص ۱۶۵
- عظیمی، خانعلی و علیزاده، عبدالله. (۱۴۰۰). «نقش پاکستان در تحولات سیاسی افغانستان پس‌طالبان»، دو فصلنامه علمی-تخصصی تاریخ اسلام در آیین اندیشه‌ها، سال سیزدهم، شماره ۱۹.
- غوث، راضیه. (۲۰۲۱). «جایگاه ترکیه در سیاست خارجی افغانستان». سیمه‌بیز مطالعات، اکادمی علوم افغانستان.
- فرزانه پور، حسین و یوسف زهی، ناصر. (۱۳۹۶). «تأملی انتقادی به چالش‌های امنیتی روابط ایران و افغانستان (۲۰۱۷-۲۰۰۱م)»، دو فصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل، سال اول، شماره دوم.
- مشیرزاده، حمیرا و عارفی، مهدی. (۱۴۰۰). «چرخش در سیاست خارجی افغانستان در دوره اشرف غنی: رویکردی ادراکی». مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۴، شماره ۲.
- وزارت مالیه جمهوری اسلامی افغانستان. (۱۳۹۱). گزارش همکاری‌های انکشافی برای افغانستان، وزارت مالیه، آدرس اینترنتی: <https://mof.gov.af/sites/default/files/2019-10/DCR%202010-2012%20Dari-min%20%282%29.pdf>
- یوسف زهی، ناصر؛ فرزانه پور، حسین و بخشی، احمد. (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی روابط بازرگانی ایران و افغانستان از منظر رهیافت اقتصاد سیاسی (۲۰۱۸-۲۰۰۱). پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۳(۲)، ۱۸۷-۲۲۴.

منابع انگلیسی

- Ahanger, K. A., & Mishra, R. (2023). Nepal's Foreign Policy: A Special Bond with India. *IJFMR-International Journal for Multidisciplinary Research*, 5. (3)
- AKBAR, M. (2021). The Relationship Between Economic Growth and Foreign Aid: The Case of Afghanistan. *Journal of Economic Policy Researches*, 8(2), 141-154.
- Akbar, M. (2021). The Relationship Between Economic Growth and Foreign Aid: The Case of Afghanistan. *Journal of Economic Policy Researches*, 8(2), 141-154.
- Arsalan, R. (2019). *Foreign aid and economic development: A study of foreign aid and its effects and relationship with per capita income of Afghanistan* (MPRA Paper No. 96136). Kardan University.

- Barzegar, K. (2014). Iran's Foreign Policy in Post-Taliban Afghanistan. *The Washington Quarterly*, 37, 119–137.
- Botah, E. B., & Kipo-Sunyehzi, D. D. (2023). THE ROLE OF SMALL STATES IN LARGE STATES' FOREIGN POLICY: ANALYSIS OF PAKISTAN- U.S RELATIONS. *Pakistan Journal of International Affairs*, 6. (2)
- Ejaz, S. (2021). A See-Saw Relationship: Afghanistan's Ties with Pakistan. *Journal of Peace and Diplomacy*, 2(1), 45–58.
- Khakan, N., & Rabia, N. (2016). The significance of foreign direct investment in the economic development of Pakistan and Afghanistan. *Journal of Accounting & Marketing*, 4(5), 92–98.
- Khan, A., & Hanif, M. (2019). Pakistan's Role in the Social Reconstruction of Afghanistan in the Post 9/11 Era. *Central Asia Journal*, 85(2), 79–93.
- Oluwadara, D. E. (2022). Explaining Africa's economic dilemma in the context of the dependency theory. *Journal of Innovative Social Science & Humanities Research*, 22(6), 263–272.
- Rao, P. K. (2003). *Finance, Economic Growth, and Development*. In *Development Finance* (pp. 29–52). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Stanikzai, M., & Wani, N. U. H. (2023). Foreign aid and its impact on Afghanistan's economic setup: purposes and implications. *Kardan Journal of Economics and Management Sciences*, 6(1), 35–55.
- The World Bank. (2013). *Afghanistan economic update*. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/fcffe6d8-7ab6-5e0b-9daf-3451b3351acc/content>
- The World Bank. (2020). *Afghanistan development update: Navigating a sea of uncertainty*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/328861579623579913/pdf/Afghanistan-Development-Update-Navigating-a-Sea-of-Uncertainty.pdf>
- The World Bank. (2021). *Afghanistan development update: Setting course to recovery*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/e406b6f24c2b7fdeb93b56c3116ed8f1-0310012021/original/Afghanistan-Development-Update-FINAL.pdf>
- Vang-Phu, T., & Dar, M. A. (2022). Understanding the Global Political Economy Using Dependency Theory. *Management*, 1. (1)

Translated References to English

- Abbasi, A., & Adel, M. A. (2018). *Achievements of the National Unity Government*. Press Directorate, Deputy of Strategic Communications and Media, Office of the President, Kabul. [In Persian]
- Aghajeri, M. J. (2015). The Role of Regional Actors in the Process of Afghanistan State-building during Taliban and post-Taliban. *Studies of International Relations Journal*, 8(30), 57-104. magiran.com/p1498767 [In Persian]
- Ashraf Ghani, M. (2013). *National Program and the Prospect of the Decade of Change*. Kabul: Transformation and continuity campaign. [In Persian]
- Atai, F. and Jafari, M. M. (2019). Geopolitical Developments and Afghanistan's Foreign Policy; 1919–2001. *Central Eurasia Studies*, 12(1), 157–175. doi: 10.22059/jcep.2019.257920.449767 [In Persian]
- Azimi, K & Alizadeh, A. (2021). The role of Pakistan in post-Taliban political developments in Afghanistan. *Biannual Scientific-Specialized Journal of Islamic History in the Mirror of Thoughts*, 13(19). [In Persian]
- Baqeri Dowlatabadi, A., Bagheri, M., and Nahaj, A. (2019). The Role of Pashtun Ethnic Identities in Reproducing Taliban Power. *Crisis Studies of the Islamic World*, 5(3), 75-103. doi: 10.2783.4999/QJPR.2003.1113.103 [In Persian]
- Bashirieh, H. (2019). *Amouzeshe-e danesh-e siyasi (14th ed.)*. Tehran: Nashr-e Negah-e Mo'aser, p. 215. [In Persian]
- Baybourdi, E., Khaibari, K., & Rezaei, M. H. Sh. (2015). Examining U.S. foreign policy in the fight against terrorism: Goals and consequences of the Kabul–Washington security agreement. *International Relations Studies*, 8(30). [In Persian]

- BBC Persian. (2015, October 2). *Did the National Unity Government fail to drive Afghanistan's economic wheels?* https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/10/150930_k05_afghan_nug_anniversary_shafae [In Persian]
- BBC Persian. (2016, June 5). *Salma: A turning point for controlling Afghanistan's waters.* https://www.bbc.com/persian/blogs/2016/06/160603_kk_viewpoints_advantages_salma_dam_herat [In Persian]
- BBC Persian. (2020, November 23). *Did global conferences commit how much financial support for Afghanistan over two decades?* <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-55023507> [In Persian]
- Ebrahimi, M. A., Karimynia, M. M., & Ansari Moghaddam, M. (2022). The role of neighbors in the future political stability of Afghanistan. *Contemporary Research in Science and Research*, 4(37). [In Persian]
- Emami Zavareh, Seyed Ali Motarassavi, (2019). Analyzing Iran's foreign policy towards Afghanistan. *International Cultural Studies – Journal of Cultural Studies*, 5(12), 81–106. magiran.com/p2266786 [In Persian]
- Farzanehpour, H., & Yousafzai, N. (2017). A critical reflection on the security challenges in Iran-Afghanistan relations (2001–2017). *Biannual Journal of Politics and International Relations*, 1(2). [In Persian]
- Ghous, Razia. (2021). *The position of Turkey in Afghanistan's foreign policy.* Simiyaiz Studies, Academy of Sciences of Afghanistan. [In Persian]
- Jafari, Mohammad Musa. (2017). An analysis of foreign policy during Hamid Karzai's era from the perspective of the theory of continuity. *Kateb Quarterly*, 4(6). [In Persian]
- Javadi Arjomand, Mohammad Joma, Karimi Ghahruvardi, Maida, & Akhbari, Mohsen. (2015). The evolution of U.S. foreign policy toward Afghanistan based on geopolitical theories. *Specialized Quarterly of Political Science*, 11(32). [In Persian]
- Ministry of Finance, Afghanistan. (2012). *Development cooperation report for Afghanistan [Report]*. <https://mof.gov.af/sites/default/files/2019-10/DCR%202010-2012%20Darimin%20%282%29.pdf> [In Persian]
- Moshirzadeh, H., & Arefi, M. (2021). Shift in Afghanistan's foreign policy during Ashraf Ghani's era: A perceptual approach. *Central Eurasian Studies*, 14(2). [In Persian]
- Presidential Palace (Arg). (2021, March 24). *Speech of President Mohammad Ashraf Ghani at the inauguration ceremony of Kamal Khan dam.* <https://www.youtube.com/watch?v=vZXdLElBode> [In Persian]
- Radio Azadi. (2013, March 23). *Iran and Pakistan hinder the construction of dams in Afghanistan.* <https://da.azadiradio.com/a/24936540.html> [In Persian]
- Sadegh Bat'hayi, M. E. (2015). The nightmare of underdevelopment in developing countries: A theoretical view of the economic policies of developed countries with emphasis on hegemony. *Specialized Quarterly of Political Science*, 11(31). [In Persian]
- Sajjadi, Abdul Qayum. (2018). *Foreign policy of Afghanistan.* Kabul: Khatam Al-Nabieen. University Press. [In Persian]
- Sazmand, Bahara. (2011). *Foreign policy of the great powers.* Tehran: Abrar Moaser Cultural Institute for International Studies and Research. [In Persian]
- Shahin, M., and Sepahvand, F. (2024). Hydropolitical Effective Factors of Common Water Resources of Iran and Afghanistan in the Agricultural Crisis of Sistan and Baluchistan Province with a Foresight Approach. *Crisis Studies of the Islamic World*, 11(1), 49–68. doi: 10.27834/CSIW.2401.1355.1.32.4 [In Persian]
- Spanta, Rangin Dadfar. (2017). *Afghanistan's politics: An insider's narrative.* Kabul: Azam and Parnian Publishers. [In Persian]
- Tamanna, Faramarz. (2008). *U.S. foreign policy in Afghanistan.* Tehran: Center for Strategic Studies. [In Persian]
- Tanzihy, Mohammad Tahir (2021). Afghanistan's foreign policy from 2001 to 2020. *Ghalib University Scientific-Research Quarterly*, 10(34–35). <https://doi.org/10.58342/v10i34-35.14> [In Persian]

- Yousefzahi, N., Farzanehpour, H., & Bakhshi, A. (2018). Pathology of Iran-Afghanistan trade relations from the perspective of political economy approach (2001–2018). *Political Science Research Journal*, 13(2), 187–224. **[In Persian]**
- Zali, Naderi. (2017). Identifying key factors affecting regional underdevelopment. *Quarterly Journal of Regional Planning*, 7, 26. <https://www.statista.com/statistics/262181/main-import-partners-of-afghanistan/>, Accessed on: 20/5/2024. <https://wits.worldbank.org/>, Accessed on: 20/5/2024. **[In Persian]**